

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 3, 2017

Sayfa: 1827-1841

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[01-08-2017] – [27-08-2017]

Türkiye’de Çocuk Gelinler Sorunu: Balıkesir Örneği

Mehmet ANIK

Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
Assoc. Prof., Balıkesir University, Department of Sociology

Orcid ID: 0000-0002-6560-2470

anik@balikesir.edu.tr

Rabia BARLİN

Lisans Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
Undergraduate, Balıkesir University, Department of Sociology

Orcid ID: 0000-0002-6145-6891

rabia.barlin@hotmail.com

Öz

Bu çalışmada, çocuk gelinler konusunda dünya ortalamasının üstünde bir orana sahip olan Türkiye’de, bu sosyal sorunun öncelikle farklı yönleriyle anlaşılmasına yönelik bilimsel katkıda bulunmak ve akabinde de çözümüne yönelik çeşitli önerilerde bulunmak amaçlanmaktadır. 2016 verilerine göre, çocuk gelinler açısından Türkiye ortalamasının üstünde bir orana sahip olan Balıkesir’in araştırma evrenini oluşturduğu çalışmada, nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak, 22 kadın katılımcı ile görüşülmüş, bu görüşmelerde elde edilen veriler tasniflenerek analiz edilmiştir. Çalışmada ayrıca ikincil nicel veriden de yararlanılmıştır. Yapılan görüşmelerde, çocuk gelin sorununun sadece aile zoruyla yapılan evlilikler üzerinden ortaya çıkmadığı, küçük yaşta kız çocuklarının, ailelerinden kaçarak bu tür evlilikler yapmalarının da bu sorunun ortaya çıkmasında etkili olduğu görülmüştür. Çok boyutlu bu sosyal sorunla mücadele de çok yönlü sürdürülmek durumundadır. Bu konuda öncelikli yapılması gereken, bu konudaki ilgili devlet birimleri, yerel yönetimler ve STK’lar arasında bir koordinasyon sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Gelin, Çocuk Evlilikleri, Çocuk Hakları, Aile İçi Şiddet, Cinsel İstismar.

The Problem of Child Brides in Turkey: Balıkesir Example

Abstract

In this study, it is primarily aimed to make a scientific contribution to the understanding of child brides problem with different aspects in Turkey having a place above the World average in terms of this social problem, and then to make various suggestions for solutions. Balıkesir that has a place above the average in terms of child brides in 2016 census data is chosen as research universe, using in-depth interview from qualitative research techniques, 22 female participants were interviewed, and the data obtained in these interviews was classified and analysed. Secondary quantitative data is also used in the study. In the interviews, it is seen that the problem of child brides does not only come out the marriages made by the family force, but also the presence of girl children escaping from their family, and getting married is effective in this social problem. The struggle against this multidimensional social problem must also be multifaceted. In this regard, firstly, it is necessary to provide coordination between relevant government departments, local governments and NGOs.

Keywords: Child Bride, Child Marriages, Child Rights, Domestic Violence, Sexual Assault.

Giriş

Çocuk yaşta yapılan evlilikler, sadece Türkiye’de değil, gelişmiş Batılı ülkeler de dahil olmak üzere, dünyanın farklı coğrafyalarında rastlanan başlıca toplumsal sorunlardan bir tanesidir.¹ Bu sorunun hem kız hem erkeğin yaşının yasal evlilik yaşının altında olduğu evlilikler ve kızların yaşının küçük, erkeklerin ise büyük olduğu evlilikler olmak üzere temelde iki farklı boyuttan bahsedilebilir. Erkek çocuklar içerisinde çocuk evliliklere rastlanmakla birlikte, dünya genelinde bu oran kızlar içerisinde daha fazla olup, erkek çocuklardan yaklaşık 5 kat daha fazladır. Bu çalışmanın kapsamı çocuk gelinlerle sınırlı olup, bu sosyal sorunu farklı boyutlarıyla ele almayı, bu deneyimi yaşamış kişiler üzerinden bu sorunu değerlendirmeyi ve nihayetinde çözümü için de çeşitli önerilerde bulunmayı içermektedir.

Çocuk gelinler, çocukluk döneminde kendilerine kadınlık rolü giydirilmiş, yasal evlilik yaşının altındaki kız çocuklarını ifade etmektedir. Haziran 2016 yılında yayınlanan UNICEF raporuna göre, dünyada her yıl 15 milyon kız çocuğu, çocuk gelin olarak evlendirilmektedir. Özellikle (Nijer ve Çad başta olmak üzere) Sahra-altı Afrika ve Güney Asya’nın kırsal bölgelerinde bu türden evliliklere sıklıkla rastlanmaktadır. 2015 yılındaki UNICEF raporuna göre, 125 milyonu Afrika’da olmak üzere, dünyada 700 milyondan fazla çocuk gelin bulunmaktadır. Bu çocukların yaklaşık 250 milyonu 15 yaşın altında evlendirilenlerden oluşmaktadır. % 42 oranıyla dünyada çocuk evliliklerinin neredeyse yarısının olduğu Güney Asya’da Bangladeş, 15 yaşın altındaki kız çocuk evliliklerinde, dünyadaki en yüksek orana sahip ülke olarak; Hindistan ise dünyadaki çocuk evliliklerinin 1/3’ünü barındıran ülke olarak dikkat çekmektedir. Bu konuda herhangi bir ilerleme kat edilememesi ve sorunun aynı şekilde devam etmesi durumunda ise 2030 yılında, dünyadaki çocuk gelinlerin sayısının 950 milyon civarında olacağı tahmin edilmektedir (Kidjo, 2016: 38-39; United Nations Children’s Fund, 2014; United Nations Children’s Fund, 2015; United Nations Children’s Fund, 2016: 16).

Çocuk yaştaki kızların evliliğe itilmesinin farklı birtakım nedenleri olabilmektedir. Buna zemin oluşturan nedenler bağlamında bakıldığında; yoksulluğun, toplumsal cinsiyet algısının, yerel değerler ya da törelerin, eğitim eksikliğinin, yasal yetersizliklerin ya da yaşanan savaşların bu konuda öne çıkan başlıca nedenler olduğu görülmektedir. Kentsel bölgelerle kıyaslandığında, kırsal bölgelerde yaşayan kız çocuklarının bu türden evliliklere maruz kalma riskleri çok daha fazladır. Yine yoksul ailelerdeki

¹ Örneğin Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki, dinsel (Hristiyanlık) ve kültürel gruplardan biri olan Mormonlar arasında çocuk gelinler olgusuna sıklıkla rastlanmaktadır. Bu konuda ayrıntılı okuma için bkz. D’Onofrio (2005), Bramham (2008) ve Syrett (2016).

kız çocuklarının çocuk gelin olma risklerinin, zengin ailelerdeki kızlara göre daha fazla olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye’de çocuk evliliği ya da çocuk gelinler konusu, genelde bu konunun öznesi ve nesnesi konumundaki bireylerin maruz kaldığı çeşitli şiddet olaylarının akabinde dönem dönem gündeme gelmektedir. 2016 yılında hükümet tarafından hazırlanan ve evlilikte yaşa takılanların sorunlarını gidermeye yönelik, bir defaya mahsus bir düzenleme içerdiği söylenen ve kamuoyunda “cinsel istismar yasa tasarısı” olarak bilinen yasal düzenlemenin TBMM’deki komisyon görüşmeleri sürecinde, çocuk gelinler sorunu; Türkiye’de hem siyasetin hem bu konuyla ilgili STK’ların hem de toplumun farklı kesimlerinin, bir süreliğine başlıca gündem maddelerinden birini oluşturdu. Söz konusu tasarı, özellikle STK’ların ve toplumun önemli bir kısmının bu tasarıya karşı hassasiyeti ve muhalefeti sonrasında, komisyondan geri çekilmiştir.

Dünyadaki genel eğilime benzer şekilde, Türkiye’de de çocuk gelin evliliklerine kırsal bölgelerde daha fazla rastlanmaktadır. TÜİK 2016 verilerine göre, Türkiye’de 16-19 yaş arasından yapılan evliliklerin sayısı 111241’dir. Bu oran içerisinde erken evlilik yapan erkeklerin sayısı, 11.008 iken, kızlarda bu sayı 100.233 kişi olarak dikkat çekmektedir. Bu durum kızlar içerisinde erken evlilik oranının erkeklerle kıyaslandığında, 9 kattan daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’de bu yöndeki ortalamanın, dünya ortalamasının üstünde olduğunu belirtmek gerekir. 2016 yılında yapılan toplam evlilik sayısının 594.493 olduğu dikkate alındığında, ortalama olarak 6 gelinden 1’inin 16-19 yaş aralığında evlendiği görülmektedir. Bu çalışmanın araştırma evrenini oluşturan Balıkesir özelinde bakıldığında ise, 2016 yılında yapılan toplam 8357 evlilik içerisinde 1435 kişinin 16-19 yaş arasında oldukları ve bu yaş dilimindeki erkeklerin sayısı 199 iken, kızların sayısının 1236 olduğu görülmektedir. Bu sayı, Balıkesir’in bu konuda Türkiye ortalamasının biraz üstünde bir orana (% 6,76) sahip olduğunu ortaya koymaktadır.² Tabi burada hem dünya hem de Türkiye için dikkate alınan sayıların; kayıt altına alınmış, resmi veriler olduğu dikkate alındığında, (özellikle 16 yaş altı için) kayıt altına alınmamış olan ve bilinmeyen çocuk evlilikleri de göz önünde bulundurulduğunda daha yüksek rakamlardan bahsetmek de mümkündür. Türkiye özelinde konuya bakıldığında, son senelerde Suriye’de yaşanan iç savaşın ve mülteci göçünün, özellikle Suriye sınırındaki bölgelerde, bu türden kayıt dışı evliliklerin sayısında artışa neden olduğunu söylemek de mümkündür.

Araştırmanın Önemi ve Yöntemi

² Bu konudaki resmi veriler için bkz. www.tuik.gov.tr

Türkiye’de daha ziyade edebi metinlere (özellikle romanlara)³ ya da film ve dizilere⁴ konu olan çocuk gelinler konusundaki bilimsel literatür son derece sınırlıdır. Bu durum, uzunca bir süre bu konunun temel sosyal problemlerden biri olarak görülmemesi ve/yahut ihmal edilmesi ile yakından ilişkilidir. Buna karşın bu konuda son senelerde oldukça sınırlı düzeyde de olsa bilimsel bir birikimin oluşmaya başladığını söylemek mümkündür. P. Boran, G. Gökçay, E. Devecioğlu ve T. Eren’in konuyu daha ziyade fizyolojik boyutlarıyla ele aldıkları makale çalışması (2003), E. Aydemir’in konuyu çeşitli boyutlarıyla ele aldığı ve bu konudaki ulusal ve uluslararası mevzuata değindiği kuramsal çalışma (2011), İ. Yüksel Kaptanoğlu ve B. Ergöçmen’in konuyla ilgili ikincil nicel veri kullanarak regresyon analizi yaptıkları makaleleri (2012), editörlüğünü Hasan Şen’in yaptığı ve çocuk gelinlerle ilgili çeşitli çalışmalara yer veren, *Çocuk Gelinler: Evlilikten Evliliğe* başlıklı eser (2014), M. Kaynak Malatyalı’nın konuyu kuramsal bir çerçevede ele alıp, psikolojik boyutuna dikkat çektiği makale çalışması (2014), Y. Arslan’ın konuyu Güneydoğu’daki çocuk gelinler özelinde ele aldığı kitap çalışması (2015), A. Çetinkaya Aydın’ın cinsiyet eşitsizliği ve aile içi şiddet kapsamında konuyu ele aldığı tebliği (2015), H. H. Taylan’ın Sakarya’daki Roman ailelerle yaptığı, nicel tekniğe dayalı makale çalışması (2016), Z. Durdu ve Y. Yelboğa’nın Mersin özelinde yaptıkları alan araştırması verilerine dayalı makale çalışması (2016) ve E. Aktepe ile İ. M. Atay’ın konuyu psikososyal çerçevede ele alan makale çalışması (2017), bu konuda yapılmış belli başlı çalışmalardır. Bu bilimsel çalışmaların yanı sıra bu konuda hazırlanmış birtakım kamu raporları da söz konusudur.⁵

Konu hakkında sınırlı bilimsel literatür içerisinde; teorik ya da birincil ve ikincil nicel veri analizine dayalı çalışmaların fazlalığı, buna karşılık nitel veri eksikliği dikkate alınarak, bu çalışmada öncelikli olarak nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine mülakat kullanılmıştır. Hassasiyet yönü ağır basan alan araştırması konularında, nitel teknikler aracılığıyla elde edilen veriler, derinlemesine bilimsel analiz için daha güvenilir veri sunmaktadır. Zira bu türden konular, “açıklama”dan önce “anlama”yı gerektirir. Açıklamacı bir perspektifi benimseyen nicel yaklaşımlara karşın, nitel yaklaşımlarda ele alınan konuyu, öncelikle derinlemesine anlamak ve

³ Bu konunun ele alındığı birkaç roman örneği için bkz. Yazıcı (2011), Bayram (2014) ve Tan (2014).

⁴ 2012 yapımı *Lal Gece* ile 2013 yapımı *Halam Geldi* filmleri ve 2011 yapımı *Hayat Devam Ediyor* dizisi bu konuyu ele alan yapımlara örnek gösterilebilir.

⁵ TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu tarafından hazırlanan rapor (2009) bu bağlamda dikkat çeken çalışmalardan biridir. Bu raporun online versiyonu için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf

akabinde konu hakkında yorum ya da değerlendirme yapmak esastır.⁶ Alan araştırmasında doğrudan elde edilen nitel verinin yanı sıra bu konuda ikincil düzeydeki nicel verilerden de araştırma konusu kapsamında istifade edilmiştir.

Araştırmanın evreni; Balıkesir merkezde yaşamakta olan, çocuk gelin deneyimi yaşamış kadınlardan oluşmaktadır. Bu kapsamda kartopu örnekleme modeli kullanılarak, Balıkesir merkezde, bu konunun hem öznesi hem nesnesi olan, çocuk gelin deneyimi yaşamış 22 kadın katılımcı ile doğrudan görüşülmüş ve elde edilen verilerin sınıflandırılmasıyla, bu sosyal sorun farklı yönleriyle analiz edilmiştir. Son olarak da konunun nihai değerlendirmesi yapılarak, bu sosyal sorunun çözümüne yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	İlk Evlilik Yaşı	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu
K1	26	14	4	Ortaokul
K2	29	13	2	-
K3	30	14	2	Ortaokul
K4	30	16	2	İlkokul
K5	32	14	2	-
K6	32	14	2	Lise 1'den terk
K7	34	13	2	İlkokul 3'den terk
K8	34	14	3	İlkokul
K9	34	14	2	Liseden terk
K10	35	14	2	İlkokul 1'den terk
K11	37	15	2	İlkokul 4'ten terk
K12	38	13	2	-
K13	38	13	3	İlkokul
K14	38	15	5	İlkokul
K15	40	15	2	İlkokul
K16	41	16	2	İlkokul 4'ten terk
K17	45	14	2	İlkokul

⁶ Nicel-nitel yaklaşım kıyaslamaları ve/yahut farklılıkları dahil olmak üzere, sosyal bilimler metodolojisi ile ilgili derinlikli analizler barındıran, yetkin bir çalışma bkz. Dikeçligil (2017).

K18	51	16	2	-
K19	51	16	3	İlkokul
K20	52	15	3	İlkokul 3’ten terk
K21	53	13	2	İlkokul
K22	56	14	2	İlkokul

Yapılan görüşmelerdeki katılımcıların yaş aralıkları 26 ile 56 arasında değişmektedir. Balıkesir’de ikamet eden bu katılımcılardan sadece birinin memleketi Bursa iken, diğerlerinin hepsinin memleketi Balıkesir’dir. Katılımcılardan 5 kişi evlendiklerinde 13 yaşında, 9 kişi 14 yaşında, 4 kişi 15 yaşında ve 4 kişi de 16 yaşında olduklarını beyan etmiştir. Bu kişilerin büyük kısmının 2 çocuk sahibi oldukları görülmektedir. Eğitim durumu açısından bakıldığında; katılımcıların 4’ünün okuma-yazma bilmedikleri, geriye kalanlar içerisindeki 14 kişinin; ya ilköğrenim sürecindeyken okulu terk etti(rildi)kleri (5 kişi) ya da ilkokul mezunu oldukları (9 kişi) ortaya çıkmaktadır. 22 katılımcıdan sadece 2’si ortaokul mezunuyken, 2’si de lise eğitimlerini tamamlamadan okuldan ayrılmış olan kişilerden oluşmaktadır. Çocuk gelin deneyimini yaşamış bu görüşmeciler içerisinde lise mezunu olan ya da üniversite düzeyinde öğrenim gören hiçbir kimseye rastlanmamıştır. Şüphesiz bu durum, eğitimin bu konudaki önemini göstermektedir.

Araştırmadan Elde Edilen Bulgular

Araştırma konusu çerçevesinde görüşme yapılan katılımcıların niçin erken yaşta evlendi(rildi)kleri, kendilerine sorulduğunda; bazı yönlerden benzer, bazı yönlerden ise birbirlerinden farklı, çok boyutlu birtakım nedenler belirttikleri görülmüştür. Sosyal ve kültürel açıdan farklı çevrelerden katılımcılarla yapılan bu görüşmelerde, kendi rızaları olmamasına karşın, ebeveyn ve/yahut akraba baskısıyla evlendirildiğini söyleyenler olduğu gibi evliliğin kendi rızaları dahilinde olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bu konuda dikkat çeken hususlardan biri, çocuk gelin olma halinin içinde bulunulan olumsuz yaşam koşullarına karşılık, bir kurtuluş yolu olarak görülmesidir. 13 yaşındayken evlen(diril)en katılımcılardan biri, üvey baba ile yaşama zorluğuna karşın, evliliğe giden yolu kurtuluş olarak gördüğünü şu şekilde ifade etmektedir:

“Ben üvey babamla yaşadım. Annem ikinci kez evlenmişti. O adamın çocukları, benim kardeşlerim çok kalabalıktık. (...) Ben aslında evlenmeden önce başka biriyle sevgiliydim. Onu seviyordum, fakat eski eşimin ailesi geldi ve beni istedi. Bizimkiler de verdi. Zaten benim için kurtuluş gibi olmuştu.

Üvey babayla aynı evde yaşamak çok kötüydü, çok korkuyordum. (...)" (K2, 29 yaş).

Aile ortamında maruz kalınan ve tekrarlanan şiddet, çocuk yaşta evlenme yoluna gidenler için bu tür evliliklerin, bir kurtuluş yolu olarak görülmesine neden olan başlıca hususlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim katılımcılardan biri, aile içinde alkolik babasının neden olduğu fiziksel şiddetten ötürü, evliliği bir kurtuluş olarak gördüğünü ve bundan dolayı da kaçarak evlenmeyi tercih ettiğini belirtmektedir:

"Babam çok içki içiyordu. İki kişilikliydi: Tamam içki içmediğinde çok iyi bir babaydı (...), fakat içkiliyken ondan çok korkardım. Annemi, abimi, beni, küçük kardeşimi dahi döverdi. Ben sırtımda çürüklerle gezdiğimi bilirim. Bu yüzden evliliği bir kurtuluş yolu olarak gördüm; babadan, şiddetten, içkiden bir kurtuluş olarak görmüştüm. O yüzden kaçtım, evlendim" (K4, 30 yaş).

Kız çocuklarının küçük yaşta evlen(diril)mesinde belirli bölgelerdeki törelerin ve/yahut örflerin de etkisi olabilmektedir. Bursa'dan Balıkesir'e gelin olarak ge(tiri)len katılımcının dikkat çektiği üzere, eğitim ve evlendirme konusunda; okumanın gereksizliği ve/yahut okula gitmeye yüklenen olumsuz anlam, çocuk yaşta evliliğin normal görülmesi şeklinde olumsuz yaklaşımlar barındıran ve kökeni, töre ve/yahut örfe dayanan bazı uygulamalar, bu türden evliliklere neden olabilmektedir:

"Bizim orada kızlar okumazdı. Eğer okurlarsa, erkeklerle gezer tozar, adı çıkar diye korkarlardı. Benim babam da çok disiplinliydi. Beni okula bu yüzden hiç yollamadılar, ama ben okumayı çok isterdim. Şimdi yedi yaşındaki torunum bile benimle okuman yok diye dalga geçiyor. (...) Eşimin ailesi beni bir düğünde görüp, beğenmişlerdi. İstemeye karar vermişler ve gelip istediler. Bizim oralarda o zaman başlık parası vardı. Başlık parası karşılığında babam beni verdi (...)" (K18, 51 yaş).

İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 16. Maddesi'nde, yetişkin her kadın ve erkeğin; ırk, yurttaşlık veya dinsel açıdan herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmaksızın evlenme ve aile kurma hakkının olduğu belirtildikten sonra evlilik; evlenecek yetişkin erkek ve kadının özgür şekilde karar verdikleri ve tamamen kendi rızalarına dayalı olan bir sözleşme olarak tarif edilmektedir (Jensen ve Thornton, 2003: 9). Özellikle yoksul ailelerde daha çok görülen ve yetişkin olmadığı halde çocuk gelin deneyimi yaşayanların büyük çoğunluğu, aileleri tarafından alınan evlilik kararını, kendi rızaları olmadığı halde, maruz kaldıkları baskı dolayısıyla kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Zira bu süreçte evlilik müzakere edilebilir bir karar alma süreci olmanın ötesinde, aile baskısı sonucu kabul edilmek zorunda kalınan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır (Otoo-Oyortey ve Pobi, 2003: 42).

Özellikle olumsuz geleneklerin etkisiyle, okul çağındayken, baskı kurularak evlendirilen çocukların eğitim hayatları, ebeveynlerinin bu konuda sergiledikleri olumsuz tutum nedeniyle kesintiye uğratılmaktadır. 11 yaşında iken nişanlandırılan ve 13 yaşındayken de evlendirilen katılımcının anlattıkları bu açıdan dikkat çekicidir:

“(…) Ailem kız evladı hiç okur mu deyip, beni okutmadı. Hemen beni birine verdiler. Yoksa ben okula devam edecektim. Evliliğim eşimin ailesi ile kendi ailem arasında gelişti. Okulumdan alındım, 11 yaşında nişanlandım, 13 yaşındayken de evlendirildim. 11 yaşındayken, elimde yüzük vardı” (K13, 38 yaş).

12 yaşında akrabası ile nişanlan(dırıl)dığı için eğitim hayatı sekteye uğrayan ve 14 yaşındayken de evlendirilen diğer bir katılımcının anlattıkları da benzer bir durumu ortaya koymaktadır:

“(…) Ben nişanlandım. Bu yüzden okula devam edemedim. Babam (...) okuluma devam etmemi istemedi. Eşim bizim akrabamızdı. Babam, 12 yaşındayken beni onunla nişanladı. İki sene nişanlı kaldık. 14 yaşındayken evlendim ama hiç evlenmek istememiştim. (...) Okumak istiyordum (...) babam tüm hayallerimi bozdu ve beni evlendirdi” (K3, 30 yaş).

Maddi durumu iyi olmayan ailelerde, kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesinde, ekonomik kazanç elde etme dürtüsünün büyük etkisi vardır. Ekonomik açıdan olumsuz yaşam koşullarına sahip olan bu ailelerde ebeveynlerin ve çoğunlukla da babanın karar verdiği bu evliliklerde, kız çocukları adeta kazanç getirecek bir ticaret nesnesi gibi görülebilmektedir. Dolayısıyla kız çocukları üzerinden başlık parası elde etme şeklindeki ekonomik kazanç beklentisi, bu tür sosyal sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan başlıca sebeplerden biri olarak dikkat çekmektedir. Bu durum kız çocuklarını, çocukluklarını yaşamaktan alıkoymakta ve eğitim sürecinden de onları uzak tutmaktadır:

“Ben çok okumak istemiştim ama ekonomik durumumuz iyi değildi. Babam da okumamı istemiyordu. Zaten evlenmek zorunda kaldım. (...) 13 yaşındaydım. Ekonomik durumumuz hiç iyi değildi. Beni istemeye geldiler ve para karşılığında, beni hiç tanımadığım bir insanla evlendirdiler. Yani para karşılığında evlenmek zorunda kaldım” (K7, 34 yaş).

Geçmişten farklı olarak, çocuk gelin sorununu günümüzde etkileyen faktörlerden biri de televizyon başta olmak üzere kitle iletişim teknolojileri alanındaki gelişmelerle ilişkilidir. Bu alandaki gelişmeler, kültürel bağlamda bir dönüşüme neden olmuş ve geleneksel davranış kalıplarında değişimlere

neden olarak, insanların gerek aile içindeki ve gerekse de sosyal çevreleriyle olan ilişki ve iletişim biçimlerini yakından etkilemiştir. Daha önceki yıllar için televizyon, günümüzde ise televizyon ile birlikte bilgisayar ve internet teknolojisindeki gelişmeler, akıllı telefonlar, tabletler ve sosyal medya kullanımındaki artışın, bu konuda çeşitli etkilerinden bahsetmek mümkündür. Türkiye’de 1960’lı yılların ikinci yarısında TRT ile başlayan TV yayını, 1990’lı yılların başına gelindiğinde Star TV, Tele On, Show TV gibi özel televizyon kanallarının yayın yapmaya başlaması ile yeni bir mecraaya girmiştir. Televizyonun hemen her haneye girmesi ile pedagojik açıdan çocuklar için uygun olmayan yayınların çocuklar tarafından izlenilmesi durumu ve dizi ya da filmlerdeki karakterlerin, onları izleyen çocuklar tarafından rol model olarak alınması, çocuk gelin sorununu bir yönüyle etkilemektedir. Geçmişle kıyaslandığında, izledikleri yayınlardan etkilenen oyun çağındaki çocuklar arasında, birbirlerini sevgili görme olgusuna giderek daha çok rastlanmaktadır. Görüşme yapılan katılımcılar içerisinde, geçmişten farklı olarak günümüzde gerek televizyonun gerekse de internetin bu yöndeki olumsuz etkisine dikkat çekenler olmuştur. Sosyal medyada kandırılıp, evlenmek için ailesinden kaç(ırıl)an çocuk yaştaki kızların varlığı bu durumun yansımalarından biridir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde, 14 yaşında evlilik yapan bir katılımcının, eşi ile 11 yaşından itibaren 3 yıl boyunca sevgili olduklarını ve ailesinin rızası olmamasına karşın, kaçarak evlilik yaptığını ifade etmesi bu açıdan dikkat çekicidir:

“Ben çalışkan bir öğrenciydim. Eşimle 11 yaşında sevgili olduk. Sevgili olunca zaten okul hayatım bitti. 3 sene çıktık. Daha sonra zaten kaçtık, evlendik. Okula devam edemedim, ama keşke okusaydım. (...) Ailem hiç eşimi istemedi. Onu bırakmam için sürekli beni dövüyorlardı. Tabi işte o zamanlar cahildik. Belki şimdi olsa çok farklı düşünürdüm. Ailem vermeyince, ben de ona kaçtım. Keşke onların rızasıyla olsaydı, ama olmadı, istemediler. Hala da annem kocamı sevmez. (...)”
(K8, 34 yaş).

Oyun çağındayken, ailesinden kaçarak, çocuk gelin deneyimi yaşayan çocukların, bu sürece uzanan yolu, bir yönüyle adeta bir oyun gibi algıladıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Yapılan görüşmeler içerisinde, lise eğitimi gördüğü dönemde 14 yaşındayken, dul annesiyle yaşadığı evden kaçarak, çocuk evliliği yapan katılımcılardan birinin anlattıkları, bu durumun oyun gibi algılanması bağlamında kayda değerdir:

“Lisedeyken eşimle tanıştım ben. Eşimle tanıştıktan 2 ay sonra kaçtım ve okul hayatım bitti. (...) Cahillik işte mezun olacam demedim. Kaçtım, evlendim ama çok pişmanım. (...) Benim annem ve babam, ben dört yaşındayken boşanmışlar. Babam devlet memuruydu, fakat kumar oynuyormuş. Hem de çok

fazla, öyle küçük paralarla da değil. Annem daha fazla dayanamayıp boşanmış. Annem dul kadın, her şeyden beni korumaya çalışıyordu. (...) O sırada biriyle tanıştım. Biri dediğim eşim. Onunla tanıştıktan sonra işte kaçtım. (...) Ben sanıyorum ki balkonun önüne eşim gelecek, sonra ben ona çarşaf sarkıtacam. O da beni öylece alacak sanıyorum. Cahillik işte bu yüzden kendime çok sinir oluyorum. (...) Annem benim evlenmemi istemiyordu. İstemediği için ben de kaçtım. (...)" (K9, 34 yaş).

Kızların çocuk yaşta evlendirilmesinin, yaşamları boyunca onları olumsuz etkileyecek, fizyolojik ya da beden sağlığı açısından farklı birtakım sorunlara sebep olabilmesinin yanı sıra bu durumun psikolojik açıdan kaldırılması güç sorunlara da neden olabildiği ortaya çıkmaktadır. 13 yaşındayken evlendirilen ve 15 yıl evli kaldıktan sonra boşanan katılımcının anlattıkları bu durumun göstergesidir:

"Ben 15 sene o kadar çok şey yaşadım ki. Zaten madde bağımlısıydı. Kötü alışkanlıkları vardı, ellerini kesiyordu. Çocuklarımın psikolojisi çok bozulmuştu. Daha sonra kış gününde bizi elektriksiz, susuz, aç bırakıyordu. Aç açına, çocuklarımla birini bulalım da evinde yemek yiyelim diye kapı anıyorduk. Çok zor günlerdi. Hele madde bağımlısı biriyle, sürekli 'acaba beni öldürür mü, çocuklarıma bir şey yapar mı?' diye düşünmek, dünyanın en kötü şeyiydi. Daha sonra zaten beni aldattığını öğrendim. Bu yaşadıklarım, çektiklerim üstüne bir de aldatıldım, inanabiliyor musun? Artık dayanamadım, kaçtım gittim. Sonra zaten baktım başka kadınla evlenmiş. 15 senemi harcadım ona, boşunaymış (...)" (K2, 29 yaş).

Erken evlilik ya da çocuk evlilikleri konusunda gerek UNICEF'in yaptığı çalışmalar, gerekse de bu konudaki mevcut diğer literatür; erken yaşta evlenen kadınların, aile içi şiddete maruz kalma oranlarının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle çocuk yaşta evlen(diril)enler arasında aile içi şiddet mağduru olanların sayısının çok daha fazla olduğu görülmektedir (United Nations Children's Fund, 2005: 22; Sweetman, 2003: 7). Bu şiddetin; fiziksel şiddetten cinsel şiddete, duygusal/psikolojik şiddetten sosyal şiddete ya da ekonomik şiddete kadar uzanan farklı birtakım boyutları bulunmaktadır. Görüşme yapılan katılımcılardan 4'ü hariç, geriye kalanların tamamı, evlilik sonrasında, farklı düzeylerde aile içi şiddete maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. 13 yaşındayken evlendirildiğini belirten katılımcılardan biri, evlenmesinin akabinde maruz kaldığı şiddetten dolayı intihar etme noktasına geldiğini ifade etmektedir:

"(...) Eşim içki bağımlısı. Bu yüzden çok sıkıntılar çektim. Hatta öyle ki intihar etmeye bile kalktım. O kadar çok dayak

Yiyordum ki. Bir gün hiç unutmam, kar yağıyordu. Çatının üstüne çıktım, orada uyudum. Beni dövmesin, bir şey yapmasın diye kaçmıştım. (...) 13 yaşından beri onun hakaretlerinden, dövmelelerinden, sövmelerinden bıkmıştım. Aldım ipi, intihar edecektim. Küçük kızım, onu görünce dayanamadım. Beni öyle görünce, anne napıyorsun dedi, işte o an dünya başıma yıkıldı. Kendime geldim ama o kadar kötü bir bunalıma girmiştim ki, kendimi öldürmekte kararlıydım. (...) Ölmekten başka kurtuluş yok dedim ama dayanmaya çalıştık, dayandık (...)" (K21, 53 yaş).

15 yaşında evlen(diril)en bir diğer katılımcı da alkolik eşi dolayısıyla benzer bir aile içi şiddet durumuna maruz kaldığını dile getirmektedir:

"(...) Benim eşim iki kişilikli; içki içmeden önce bir eşim var ve içki içtikten sonra bir eşim var. Tabi bu huyunu evlenince anlıyorsun. Hatta küçük yaşta anlamamıştım. İçkili geldiği zaman kaynanamın arkasına saklanırdım, beni dövmesin diye. Kafamda şişe mi patlatmadı, beni bıçakla mı kovalamadı (...) Neler yaşadık, neler. Bu yüzden çok sıkıntılar yaşadım (...)" (K14, 38 yaş).

Çocuk yaşta evlendirilen kızların büyük kısmı, evlen(diril)dikleri kişinin ailesi ile iç içe yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Özellikle evlilik yapanlar arasında yaş farkının küçük olduğu evliliklerin hemen hepsinde böyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Bunda geleneksel değerlerin etkisi olabildiği gibi zaten çocuk yaşta olmak ve/yahut ekonomik açıdan bağımlı olmak ile ilgili farklı birtakım faktörlerin etkisi bulunmaktadır. Böyle bir durumda çocuk gelinlerin maruz kaldıkları aile içi şiddet sadece evlen(diril)dikleri kişi ile sınırlı kalmamakta ve ailenin diğer üyelerinden de şiddete maruz kalabilmektedirler. Bu durum bazen yaşamları boyunca çocuk gelinleri etkileyecek olan büyük travmalara neden olabilmektedir. 13 yaşında ailesi tarafından evlendirilen katılımcının bu konuda anlattıkları, böyle bir durumu ortaya koymaktadır:

"(...) Eşimin ailesi ve babasıyla aynı evde yaşıyorduk. Babası beni dövmüştü, balkondan aşağı sarkıtmıştı beni. Çok içki içerdi, çok bağırırdı. Beni balkondan aşağı sarkıtıp dövmüştü. Hayatım boyunca bunu unutamam (...)" (K13, 38 yaş).

Çocuk yaşta evlen(diril)en ve daha kendisi çocukluk evresini atlatmadan çocuk sahibi olan ve annelik rolü yüklenen çocuk gelinler, fizyolojik ve psikolojik açıdan farklı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Görüşülen katılımcılardan biri (K2, 29 yaş), 13 yaşında evlendirildikten hemen sonra hamile kaldığını, bunu öğrendiğinde çok korktuğunu ve doktorun "bu daha çocuk, vücudu gelişmemiş, doğum yapamaz" demesine rağmen, sezaryen ile doğum yaptığını, aradan bir sene geçmeden ikinci çocuğuna hamile olduğunu ve daha 15 yaşındayken, iki çocuk sahibi olduğunu ifade etmiştir.

Yine bir diğer katılımcı (K9, 34 yaş), 15 yaşındayken anne olduğunda, kendisi küçük olduğu için çocuğuna annelik yapamadığını belirtmiştir. 13 yaşındayken evlendirilen katılımcılardan biri (K7, 34 yaş), çocuk yaşta yapılan evlilik ve anne olma durumu için “(...) çocukluğumla kadınlığım karıştı (...)” diyerek bu durumu özetlemektedir. 15 yaşında evlendirilen diğer bir katılımcı (K11, 37 yaş), benzer hususa dikkat çekerek, bir çocuğun çocukluk çağında evlen(diril)memesi ve bu dönemde sadece çocukluğunu yaşaması gerektiğini ifade etmektedir. İlk çocuklarını kucaklarına aldıklarında neler hissettikleri kendilerine sorulduğunda, katılımcıların yarıya yakını, yaşlarının küçük olması dolayısıyla bu anı hatırlamadıklarını, 2. ya da 3. çocuklarını kucaklarına alma anını ancak hatırladıklarını ifade etmişlerdir. Sadece ailelerinin baskısıyla evlendirilenler değil, aynı zamanda kaçarak evlenmeyi tercih edenler de dahil olmak üzere, görüşme yapılan katılımcıların hepsi çocuk yaşta gelin olmayı, bir sorun olarak gördüklerini ifade etmiş ve kendi kız çocuklarının benzer bir durumla karşı karşıya kalması durumunda, kendi yaşadıkları kötü tecrübeyi yaşamaması için bu türden bir evliliğe karşı çıkacaklarını ve buna izin vermeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç

Çocuk gelinler, çocukluk yaşamları kendilerinden çalınmış insanlar konumundadırlar. Çocukluk döneminde, bir yetişkinmiş gibi kadınlık ve/yahut annelik kimliğinin ve rolünün giydirilmiş olması, çocuk gelinlerde gerek fizyolojik gerekse de psikolojik açıdan, yaşamları boyunca etkisini süren farklı birtakım sorunlara sebebiyet verebilmektedir. Bu olumsuz etki, sadece çocuk gelinlerin kendisiyle de sınırlı kalmamaktadır. Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunun dikkat çektiği gibi evlendirildikten sonra daha kendi çocukken, çocuk sahibi olan bu insanlar, çocuklarına karşı annelik rolünü gerektiği şekilde yerine getiremedikleri için doğan çocuklar da bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca erken yaştaki annelik durumunun, doğum yapan kişinin sağlığı açısından riskler taşımasının yanı sıra doğacak çocukların engelli olma riskini arttırdığını belirtmek gerekir. Evlen(diril)dikleri kişilerin genelde aileleri ile birlikte yaşamak zorunda kalan çocuk gelinler, yaşadıkları aile dışındaki sosyal çevreden de çoğunlukla izole edilmiş bir hayat sürmek zorunda kalmaktadırlar. Gerek bu alan araştırmasında elde edilen veriler, gerekse de yurtiçinde ve yurtdışında bu konuda yapılmış diğer çalışmaların da ortaya koyduğu gibi erken yaşta evlilik deneyimi yaşamış çocuk gelinlerin aile içi şiddete maruz kalma oranları, diğerlerinden çok daha yüksektir. Farklı boyutları olan bu şiddet, evlilik yapılan kişinin ailesiyle yaşanan durumlarda sadece eş şiddeti ile sınırlı kalmamakta ve diğer aile üyelerinden de şiddet görmek şekline dönüşebilmektedir. Bu şiddetin fiziksel şiddet, sosyal şiddet,

psikolojik şiddet, ekonomik şiddet ve cinsel istismar şeklinde farklı boyutları olabilmektedir.

Bu konuda yapılmış çalışmaların çoğunda, bu sorunla mücadele etmek açısından yasal düzenlemeler konusuna dikkat çekilmektedir. Yasal düzenlemeler elbette önemlidir, ancak sorunu sadece yasal düzenlemelerin yetersizliğine indirgemek ya da sorunun çözümünü tek başına yasal düzenlemelerin caydırıcılığında aramak, bu sorunu ortadan kaldırmada yetersiz bir girişim olacaktır. Nedenleri ve sonuçları itibariyle çok yönlülük barındıran bir sorunla mücadele de çok yönlülük barındırmak durumundadır. Dolayısıyla bu sorunun ortadan kaldırılması için yapılması gereken başlıca hususlardan biri, bu konuyla ilgili farklı birimleri daha etkin hale getirmek ve bu birimler arasında koordinasyonu sağlamaktır. Özellikle eğitim, sağlık, güvenlik birimleri ile aile bakanlığına bağlı ilgili birimler arasında bu konuda koordinasyonun sağlanması oldukça önemlidir. Yine bu konuda yerel yönetim birimleri ile etkin bir işbirliği içerisinde olunması ve ayrıca bu konuda çalışmalarda bulunan STK'lar ile eşgüdüm sağlanması da oldukça önem arz etmektedir. Diğer türlü her birimin ya da örgütün kendi çapında yapacakları tekil mücadele, bu sosyal sorunun azaltılması ve de ortadan kaldırılması açısından yetersiz kalacaktır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin, erken yaşta zorla yaptırılan evlilikleri önlemek için kurduğu "Çocuk Gelinler Çağrı Merkezi" oldukça olumlu neticeler vermiştir. Bu çağrı merkezine gelen ihbarlar neticesinde, 2016 yılında 27 kız çocuğu eğitim hayatından koparılıp, zorla evlendirilmekten kurtarılmıştır. Bu durum dikkate alındığında, Aile Bakanlığı bünyesinde, çocuk gelin vakaları için özel çağrı merkezi kurulmalı ve bu hat 24 saat hizmet verecek şekilde aktif olmalıdır.

Ailelerin zoruyla eğitim sürecinin dışında tutularak evlendirilen ya da ailelerinin haberi ya da rızası olmaksızın kendileri kaçarak evlenmeyi tercih eden çocuk gelinler konusunda eğitimin önemi apaçık ortadadır. Bu konuda özellikle ebeveynlerin eğitimi büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda yapılması gereken başlıca hususlardan biri, küçük çocukları olan, eğitim seviyesi düşük ailelerin tespit edilmesinin akabinde sosyolog, sosyal hizmet uzmanı ve psikologların içinde bulunduğu bir ekiple bu ailelerle irtibata geçilmesi, bu soruna dikkat çekilmesi ve bu görüşmeler üzerinden bu konuda ailelere eğitim verilmesi ve sadece bunla sınırlı kalınmayıp aynı zamanda bu ailelerin periyodik bir şekilde takibinin yapılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra ailelerinden kaçarak evlilik yapan çocukların varlığı da dikkate alınarak, yapılan görüşme ve takiplerin sadece ailelerle sınırlı kalmaması, bu durumdaki ailelerin kız çocuklarının okullarda rehber öğretmenler tarafından takibinin yapılması da önem arz etmektedir. Bilinçsiz medya kullanımının bu konudaki olumsuz etkileri dikkate alındığında, ilkökul 4'ten itibaren öğrencilere bilinçli medya kullanımı kapsamında dersler verilmesi de önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Aktepe, Evrim ve İ. M. Atay. (2017). Çocuk Evlilikleri ve Psiko-sosyal Sonuçları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 410-420.
- Arslan, Yusuf. (2015). *Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğu’da Çocuk Gelinler*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Aydemir, Elvan. (2011). *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler*. Ankara: USAK Yayınları.
- Aydın, Ayşe Çetinkaya. (2015). Ailenin Korunmasını Sağlayan Dayanışma Örüntüleri İle Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Temelli Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Arasındaki İlişkinin Çocuk Gelinler Sorunu Açısından Analizi: Bir Ön Çalışma. *Türkiye Dördüncü Nüfusbilim Konferansı: Tebliğ Metinleri Kitabı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 127-136.
- Bayram, Ali. (2014). 13’ünde Kadın Olmak, İstanbul: Deva Yayıncılık.
- Boran, P. ve diğer. (2003). Çocuk Gelinler, *Marmara Medical Journal*, 26, 58-62.
- Bramham, Daphne. (2008). *The Secret Lives of Saints: Child Brides and Lost Boys in Canada’s Polygamous Mormon Sect*. Toronto: Random House Canada.
- Dikeçligil, F. Beylü. (2017). *Ontolojiyi Hatırlamak: Sosyolojide Yöntem Sorunu*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- D’Onofrio, Eve. (2005). Child Brides, Inegalitarianism, and the Fundemantalist Polygamous Family in the United States. *Int J Law Policy Family*, 19(5), 373-394.
- Durdu, Zafer, Y. Yelboğa. Türkiye’de Çocuk Gelinler Üzerine Bir Araştırma: Mersin Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 800-807.
- Jensen, Robert, R. Thornton. (2003). Early Female Marriage in the Developing World. *Gender and Development*, 11(2), 9-19.
- Kaynak-Malatyalı, Meryem. (2014). Türkiye’de ‘Çocuk Gelin’ Sorunu. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 2(3), 27-38.
- Kidjo, Angélique. (2016). A Fair Chance for Girls – End Child Marriage. *The State of the World’s Children 2016: A Fair Chance for Every Child*. New York: UNICEF, 38-39.
- Otoo-Oyortey, Naana, S. Pobi. (2003). Early Marriage and Poverty: Exploring Links and Key Policy Issues. *Gender and Development*, 11(2), 42-51.
- Sweetman, Caroline. (2003). Editorial. *Gender and Development*, 11(2), 2-8.
- Syrett, Nicholas L. (2016). *American Child Bride: A History of Minors and Marriage in the United States*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

- Şen, Hasan. (2014). *Çocuk Gelinler: Evcilikten Evliliğe*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Taylan, Hasan Hüseyin. (2016). Sakarya Roman Ailelerinde Erken Evlilik Araştırması, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 52, 221-228.
- Tan, Canan. (2014). *Pembe ve Yusuf*, İstanbul: Doğan Kitap.
- United Nations Children's Fund. (2005). *Early Marriage: A Harmful Traditional Practice*. New York: UNICEF.
- United Nations Children's Fund. (2014). *Ending Child Marriage: Progress and Prospects*. New York: UNICEF.
- United Nations Children's Fund. (2015). *A Profile of Child Marriage in Africa*. New York: UNICEF.
- United Nations Children's Fund. (2016). *The State of the World's Children 2016: A Fair Chance for Every Child*. New York: UNICEF.
- Yazıcı, Ayşegül. (2011). *Çocuk Gelin*. İstanbul: Nemesis Kitap.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve B. Ergöçmen. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 129-161.

